

III. RAHVUSVAHELISTE ORGANISATSIOONIDE JA TEISTE RIIKIDE HINNANGUD USUVABADUSE OLUKORRALE EESTIS

Sissejuhatus

Eesti Vabariik on ühinenud mitme sellise rahvusvahelise konventsiooniga, mille täitmise kohta ta esitab perioodiliselt aruandeid ning millele järgneb vastava rahvusvahelise organisatsiooni hinnang. Osa nendest konventsioonidest sisaldavad ka usuvabaduse tagamisega seotud artikleid.

Nagu aruande käesolevast osast nähtub, ei ole rahvusvahelistel organisatsioonidel olnud etteheiteid usuvabaduse olukorrale Eestis ning õigupoolest on puudunud soovitusel ja märkused konventsioonide vastavate artiklite täitmise kohta.

Aruande käesolevas osas käsitletakse vaid neid konventsioone ja teisi rahvusvahelise õiguse akte, mille täitmise kohta on Eesti esitanud perioodilisi aruandeid ning mida vastavad organisatsioonid on hinnanud (nii ei puuduta käesolev alljaotus nt Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni ning Euroopa Liidu põhiõiguste hartat). Mõistagi ei ole ka see loetelu ammendav, kuid peaks siiski andma lühiülevaate vastavate dokumentide ja arengute kohta.

Allpool puudutatakse vaid viimati esitatud aruandeid ja saadud hinnanguid konventsioonide täitmise kohta. Kõik esitatud aruanded ja nende kohta antud hinnangud ning vastavad konventsioonid on inglise ja enamasti ka eesti keeles kättesaadavad Välisministeeriumi veebilehel, vt www.vm.ee/?q=node/10128.

Aruande käesoleva osa teises pooles vaadatakse USA Välisministeeriumi ja uurimiskeskuse Pew Research Center hinnanguid usuvabadusele Eestis. Samuti on esitatud lühiülevaate mõnedest näidetest rahvusvahelise tegevuse kohta viimastel aastatel, mis on mõjutanud usuvabadusega seonduvaid õigusakte Eestis.

3.1. KONVENTSIOONID JA NENDE TÄITMINE

3.1.1. ÜRO kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt (1966)

3.1.1.1. Pakti peamised usuvabadust puudutavad artiklid:

Artikkel 18

- 1. Igal inimesel on õigus mõtte, südametunnistuse ja usuvabadusele. See õigus kätkeb vabadust omada või vastu võtta usku või veendumusi omal valikul ja vabadust tunnistada oma usku või veendumusi nii üksikult kui ka koos teistega avalikult või eraviisiliselt kultuse teenimise, religioosete ja rituaalsete tavade ja õpetuste täitmise näol.*
- 2. Kedagi ei tohi allutada sundusele, mis piirab tema vabadust omada või vastu võtta usku või veendumusi omal valikul.*
- 3. Usu ja veendumuste tunnistamise vabadus allub ainult seaduse poolt kehtestatud ja ühiskondliku julgeoleku, korra, tervise ja moraali, samuti teiste isikute põhiõiguste ja vabaduste kaitsmiseks vajalikele piiramistele.*
- 4. Käesolevast paktist osavõtvad riigid kohustuvad austama vanemate ja vastavatel juhtudel seaduslike hooldajate vabadust tagada oma laste usuline ja kõlbeline kasvatus vastavalt oma veendumustele.*

Artikkel 27

Maades, kus eksisteerivad etnilised, usulised või keelelised vähemusrühmad, ei tohi sellistesse vähemusrühmadesse kuuluvatele isikutele keelata õigust kasutada koos selle rühma teiste liikmetega oma kultuuri, tunnistada oma usku ja täita selle rituaale ning tarvitada emakeelt.

3.1.1.2. Eesti kolmas perioodiline aruanne ÜRO kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti täitmise kohta (2009)

Eesti esitas aruande ÜRO Inimõiguste Komiteele 2009. aasta jaanuaris.

Pakti artikliga 18 seondvalt (need on aruande punktid 465–483) anti ülevaade asjaomastest seadusesätetest (Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse § 11, haridusseaduse § 4, põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 3,

kirikute ja koguduste seadus, karistusseadustiku §-d 151, 152, 154, 155) ning esitati informatsiooni registreeritud usuliste ühenduste kohta, usuteaduse õpetamise kohta kõrgkoolides ja usuõpetuse õpetajate ettevalmistamise kohta.

Eraldi käsitleti aruandes **kaitseväeteenistuse seaduses sisalduva asendusteenistuse küsimust**. Märgiti, et seaduse kohaselt on ajateenistuse pikkus 8–12 kuud ja asendusteenistuse pikkus 12–18 kuud, lisades, et sellise pikkusega asendusteenistust ei ole kunagi rakendatud. Tuletati meelde Inimõiguste Komitee poolt 2003. aastal väljendatud muret, et kaitseväeteenistusest kõlbelistel põhjustel keelduja asendusteenistus võib olla kaks korda pikem kui korraline kaitseväeteenistus. Selgitati, et Vabariigi Valitsuse 25. juuli 2000. aasta määrusega nr 241 (ajateenistuse ja asendusteenistuse kestuse määramine) on üldiseks ajateenistuse kestuseks määratud 8 kuud ja teatud juhtudel 11 kuud. Asendusteenistuse kestus on määruse kohaselt 16 kuud. Aruandes põhjendati seda järgmiselt: „Selline erinevus tuleneb vajadusest, et aja- ja asendusteenistus oleksid töömahult või intensiivsusest võrdsed. Ajateenija on teenistuses teoreetiliselt 24 tundi ööpäevas, ent tsiviilteenistuses järgitakse tavapäraseid tööajanorme. Asendusteenistuse kestus on võrreldes ajateenistusega mõistlik ning sellel ei ole karistuse iseloomu, kuigi tuleb mõnda, et näiteks VVO Inimõiguste Keskus sellise põhjendusega ei nõustu.“

Toodi välja statistilised andmed, et 2005. aastal ei olnud asendusteenistuses ühtegi isikut, 2006. aastal oli asendusteenistuses 2 isikut ja 2007. aastal rahuldati 65st asendusteenistuse taotlusest 11.

Kuna ülevaade usuvabaduse tagamisest ja teave usuliste ühenduste kohta oli esitatud juba pakti artiklit 18 käsitlevas aruande osas, siis **pakti artiklit 27** puudutavas aruande osas sellel enam eraldi ei peatutud.

3.1.1.3. ÜRO Inimõiguste Komitee lõppjärelused Eesti kolmanda perioodilise aruande kohta (2010)

ÜRO Inimõiguste Komitee võttis 27. juulil 2010 vastu lõppjärelused Eesti kolmanda perioodilise aruande kohta.

Pakti artikli 18 täitmist puudutab lõppjäreluste punkt 14:

„14. Komitee on mures, et viimase mõne aasta jooksul on heaks kiidetud vaid mõned alternatiivse sõjaväeteenistuse taotlused (11 taotlust 64st 2007. aastal, 14 68st 2008. aastal, 32 53st 2009. aastal). Samuti ollakse komitees mures selgete aluste puudumise pärast, mille põhjal

alternatiivse sõjaväeteenistuse taotlus heaks kiidetakse või tagasi lükatakse (pakti artiklid 18 ja 26).

Osalisriigil tuleks selgitada aluseid, mille põhjal alternatiivse sõjaväeteenistuse taotlused heaks kiidetakse või tagasi lükatakse, ning rakendada kohaseid meetmeid tagamaks, et õigust sõjaväeteenistusest keelduda toetataks.”.

3.1.2. ÜRO majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt (1966)

3.1.2.1. Pakti usuvabadust käsitlev artikkel:

Artikkel 13

/.../

3. Käesolevast paktist osavõtvad riigid kohustuvad austama vanemate ja vastavatel juhtudel seaduslike hooldajate vabadust valida oma lastele nii riigivõimude poolt asutatud koole kui ka teisi koole, mis vastavad tolele hariduse miinimumnõudele, mida riik võib määrata või kinnitada, ning tagada oma laste usuline ja kõlbeline kasvatus vastavalt omaenda veendumustele.

/.../

3.1.2.2. Eesti teine perioodiline aruanne ÜRO majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelise pakti täitmise kohta (2008)

Eesti esitas aruande ÜRO majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste komiteele 2008. aasta oktoobris.

Pakti artikli 13 punktis 3 märgitud laste usulist kasvatamist käsitleti aruande punktis 984. Selles anti ülevaade haridusseaduse ning põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse sätete kohta, mis puudutavad usuõpetust koolides, samuti märgiti ära erakoolide loomise võimalus.

3.1.2.3. ÜRO majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste komitee lõppjärelused Eesti teise perioodilise aruande kohta (2011)

ÜRO majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste komitee võttis 2. detsembril 2011 vastu lõppjärelused Eesti teise perioodilise aruande kohta.

Pakti artikli 13 punkti 3 rakendamise kohta komitee oma lõppjärelustes märkusi ei esitanud.

3.1.3. Euroopa Nõukogu vähemusrahvuste kaitse raamkonventsioon (1995)

3.1.3.1. Konventsiooni peamine usuvabadust käsitlev artikkel:

Artikkel 8

Pooled kohustuvad tunnistama, et igal vähemusrahvusesse kuuluval isikul on õigus väljendada oma usulisi veendumusi ning luua usuinstitutsioone, -organisatsioone ja -ühinguid.

3.1.3.2. Eesti kolmas aruanne Euroopa Nõukogu vähemusrahvuste kaitse raamkonventsiooni täitmise kohta (2010)

Eesti esitas aruande Euroopa Nõukogu nõuandekomiteele 13. aprillil 2010.

Konventsiooni artikliga 8 seonduvalt nimetati lühidalt ära kirikute ja koguduste seaduses pärast eelmise aruande esitamist tehtud muudatused ning esitati teave registreeritud usuliste ühenduste, Eesti Kirikute Nõukogu tegevuse, pühakodade programmi ja rahvuskaaslaste programmi kohta.

Eraldi vaadeldi aruandes õigeusu kirikutega seonduvat:

„Nõuandekomitee soovitas 2005. aastal jätkata ka riigi ja Moskva Patriarhaadi Õigeusu kiriku omandisuhete korraldamise protokollide rakendamist. 2009. aastaga jõudis protokollide elluviimine lõpule ning riik (Siseministeeriumi kaudu) on andnud kõik protokollide lisades loetletud hooned MPEÕK kogudustele hoonestusõiguse seadmise lepingu alusel kasutusse 50 aastaks.“

3.1.3.3. Euroopa Nõukogu nõuandekomitee arvamus Eesti kolmanda aruande kohta (2011), Eesti kommentaarid (2011) ja Euroopa Nõukogu ministrite komitee otsus (2012)

Euroopa Nõukogu nõuandekomitee võttis 1. aprillil 2011 vastu arvamuse Eesti kolmanda aruande kohta.

Arvamuses käsitlevad artikli 8 täitmist punktid 86–88:

„Järeldused kahe eelneva etapi kohta

86. Oma eelmistes arvamustes soovitas nõuandekomitee ametiasutustel püüda protokollil rakendada riigi ja Moskva patriarhaadi alla kuuluva Eesti Õigeusu Kiriku varasuhetes ning tagada asjakohaste seadusesätete tõlgendamine viisil, mis võimaldaks usuühendustel kirjutada oma nimed enda valitud tähestikku kasutades, välja arvatud kui õiguslik eesmärk nõuab ladina tähestikku.

Praegune olukord

87. Nõuandekomitee pooldab asjaolu, et eelmainitud protokollil rakendamine lõpetati 2009. aasta seisuga ning siseministerium rentis kõik asjakohased hooned 50 aastaks Moskva patriarhaadi alla kuuluvale Eesti Õigeusu Kirikule. Nõuandekomitee märgib ära ka edusammud, mis on seotud mitteladina tähestiku kasutamise ja kiriku siseasjadega.

Soovitus

88. Nõuandekomitee soovib Eesti ametiasutustel jätkata konstruktiivset dialoogi Moskva patriarhaadi Õigeusu Kirikuga.”

2011. aasta septembris kiitis Eesti valitsus heaks kommentaarid Euroopa Nõukogu nõuandekomitee arvamuse kohta, milles artiklit 8 puudutava soovitusel kohta märgiti järgmist:

„Vastuseks soovitusel lõikes 88 jätkata konstruktiivset dialoogi Moskva patriarhaadi alla kuuluva õigeusu kirikuga, kinnitab Eesti, et avatud ja läbipaistvat dialoogi jätkatakse kõigi usukogukondadega.”

Euroopa Nõukogu ministrite komitee võttis 13. juunil 2012 vastu otsuse „Vähemusrahvuste kaitse raamkonventsiooni rakendamise kohta Eestis”. Konventsiooni artiklit 8 selles otsuses ei puudutata ning mingeid soovitusi otsus selle artikliga seoses ei sisalda.

3.2. USA VÄLISMINISTEERIUMI ARUANDED

Käesoleva aruande koostajatele teadaolevalt on Ameerika Ühendriigid ainus riik maailmas, kes jälgib igal aastal usuvabaduse olukorda kõigis maailma riikides ning avalikustab sellekohased aruanded.

Aastaruanded usuvabaduse olukorra kohta Eestis on avalikustatud USA suursaatkonna Eesti Vabariigis veebilehel aadressil estonian.estonia.usembassy.gov/.

2012. aasta kohta koostatud aruandes tõdetakse järgmist: „Põhiseadus sätestab usuvabaduse, mida toetasid teised seadused ja strateegiad. Valitsus austas usuvabadust praktikas. Aasta jooksul valitsuse suhtumine usuvabadusse oluliselt ei muutunud. /.../ Usuvabaduse kuritarvitustest teateid ei esinenud.”

Hinnang on olnud samasugune kõigis viimastel aastatel koostatud aruannetes, mis on saatkonna veebilehe kaudu kättesaadavad alates 2007. aastast. Kõigi aruannete ingliskeelsed versioonid on kättesaadavad USA Välisministeeriumi veebilehel www.state.gov/j/drl/rls/irf/.

3.3. PEW RESEARCH CENTER'I RAPORTID

Washingtonis tegutsev Pew Research Center on viimastel aastatel regulaarselt koostanud raporteid usuliste ühenduste tegevust hõlmavate piirangute kohta. Raportid on kättesaadavad keskuse veebilehel aadressil www.pewforum.org/category/publications/restrictions-on-religion/.

Raportis väljendatakse igas riigis olemasolevaid piiranguid usuliste ühenduste tegevusele ja usuvabaduse teostamisele *usuliste piirangute indeksitega*. Eesti kuulub kategooriasse, kus need indeksid on kõige madalamad, st et usulisele tegevusele kehtib väga vähe piiranguid.

3.4. VIIMASTE AASTATE NÄITEID RAHVUSVAHELISE TEGEVUSE MÕJU KOHTA USUVABADUSELE EESTIS

3.4.1. Kirikute ja koguduste seaduse muutmine pärast Püha Tooli poolt diplomaatilise noodi esitamist

Usuvabaduse tagamine on otseselt seotud ka sellega, kas riigis on võimalik juriidiliste isikutena registreerida selliseid isikute ühendusi ja institutsioone, mis on isikutele usuvabaduse realiseerimiseks vajalikud. Eestis kerkis see teema esile 2009. aasta septembris, mil Püha Tooli nuntsius (Vatikani suursaadik) pöördus Eesti Vabariigi poole diplomaatilise noodiga (*note verbale*).

Nimelt oli Püha Tooli ja Eesti Vabariigi vahel 1999. aastal sõlmitud kokkulepe katoliku kiriku õigusliku staatuse kohta Eesti Vabariigis, mille punkti 2 kohaselt „Katoliku kirik ning iga tema institutsioon, mis kanoonilise õiguse kohaselt on kas avalik-õiguslik või eraõiguslik juriidiline isik, on vastavalt Eesti seadustele ka tsiviilõiguse mõttes juriidiline isik koos kõigi sellest tulenevate õiguste ja kohustustega, alates selle registreerimisest Eesti pädevate võimude poolt.”

1993. aastal vastu võetud kirikute ja koguduste seadus, koostoimes valitsuse 2. mai 1996. aasta määrusega kinnitatud „Eesti kirikute, koguduste ja koguduste liitude registri põhimäärusega” võimaldas Siseministeriumis registreerida nii kirikuid, kogudusi ja koguduste liituseid kui ka kõigi eelnimetatute struktuuriüksuseid, mis olid asutatud ja mis tegutsesid Eestis. Nii olid 1993. aasta seaduse alusel kantud Siseministeriumis peetavasse registrisse juriidiliste isikutena näiteks ka Dominikaani Vendade Ordu Eestis, Halastuse Misjonäride Ordu Eestis ja Pühima Päästja Püha Birgitta Ordu Eestis.

2002. aastast kehtiva kirikute ja koguduste seaduse § 2 sätestas aga usuliste ühenduste alaliigid ammendava loeteluna – kirik, kogudus, koguduste liit ja klooster. Selline lahendus (st võimatus kanda juriidiliste isikutena registrisse ordusid jt ühendusi) ei osutunud isikute usuvabaduse realiseerimise seisukohalt aga kõikehõlmavaks. Kui 2002. aasta seisuga Eestis tegutsenud ordudel olidki olemas kloostrid, mis oli võimalik ordude asemel usuliste ühendustena registrisse kanda, siis hiljem on tekkinud vajadus tegutseda juriidiliste isikutena Eestis ka sellistel ordudel ja katoliku kiriku institutsioonidel, millel kloostreid ei ole (nii ei olnud Eestis võimalik juriidilise isikuna tegutseda nt personaalprelatuuril Opus Dei, samuti ei oleks võimalik tegutseda nt jesuiitide ordul). Olukorras, kus

sellisesse ühendusse või orduisse kuuluvad isikud, kes tulenevalt kanoonilisest õigusest ei ole samaaegselt ühegi koguduse liikmed, samuti kui sellisel ühendusel või ordul ei ole kloostreid, ei olnud nendel isikutel võimalik oma usuvabadust kasutada seadusekohaselt registreeritud juriidilisest isikust usulise ühenduse kaudu.

Eespool nimetatud Püha Tooli noodi sisuks oligi ettepanek, et tulenevalt Eesti ja Püha Tooli kokkuleppest lisatakse kirikute ja koguduste seaduses sätestatud usuliste ühenduste loetellu ka välislepingu alusel tegutseva kiriku (ainsana tegutseb Eestis välislepingu alusel rooma-katoliku kirik) institutsioonid. Vabariigi Valitsus nõustus sellega, et kirikute ja koguduste seaduses sätestatud usuliste ühenduste loetelu ei ole kooskõlas Eesti välislepingus kokkulepituga – kõiki kanoonilise õiguse kohaselt juriidiliste isikutena tegutsevaid katoliku kiriku institutsioone ei ole võimalik Eesti seaduste kohaselt Eestis juriidiliste isikutena registreerida. Nii esitas valitsus Riigikogule 6. detsembril 2010 kirikute ja koguduste seaduse muudatused, mille kohaselt on usulised ühendused ka välislepingu alusel tegutseva kiriku institutsioonid. Need muudatused võttis Riigikogu vastu ja need jõustusid 2011. aasta veebruaris.

3.4.2. Loomakaitseseaduse muudatuste, mis on seotud põllumajandusloomade tapmisega religioosel eesmärgil, menetlemine

1. jaanuaril 2013 jõustus loomakaitseseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus, mis võeti vastu Riigikogus 5. detsembril 2012. Selles sisaldub ka paragrahvi 17 „Põllumajanduslooma tapmine religioosel eesmärgil“ uus redaktsioon.

Seaduseelnõu Riigikogule esitamisele eelnesid paari aasta jooksul põhjalikud arutelud ühelt poolt juudiorganisatsioonide ja islamikogukonna ning teiselt poolt Põllumajandusministeeriumi vahel. Eelnõu seda sätet puudutavaid erinevaid seisukohti (sh usuvabaduse tagamisega seonduvalt) on põhjalikult käsitletud eelnõu seletuskirjas, mis on kättesaadav nii eÕiguse kui ka Riigikogu veebilehel.

Seaduse lõplikus tekstis kajastuv redaktsioon on kompromisslahendus, mis oli vastuvõetav nii usulistele ühendustele kui ka loomakaitseorganisatsioonidele.

3.4.3. Karistusseadustikus vaenu õhutamist käsitleva sätte muutmise kavatsused

Justiitsministeerium koostas 2012. aasta suvel eelnõu karistusseadustiku mitme paragrahvi, sh § 151 muutmiseks. Paragrahvis 151 „Vaenu õhutamine” nähakse ette kriminaalkaristus „tegevuse eest, millega avalikult on kutsutud üles vihkamisele, vägivallale või diskrimineerimisele seoses rahvuse, rassi, nahavärvi, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, seksuaalse sättumuse, poliitiliste veendumuste või varalise või sotsiaalse seisundiga, kui sellega on põhjustatud oht isiku elule, tervisele või varale”.

Eelnõu seletuskirjas põhjendati selle koostamise vajalikkust ühelt poolt Euroopa Liidu Nõukogu raamotsuse (teatud rassismi ja ksenofoobia vormide ja ilmingute vastu võitlemise kohta kriminaalõiguse vahenditega (2008)) järgimise kohustusega, teiselt poolt aga rahvusvaheliste institutsioonide (Euroopa Nõukogu rassismi ja sallimatuse vastu võitlemise Euroopa komisjon, ÜRO erinevate konventsioonide kohaldamise komiteed) soovitustega.

Kuivõrd karistusseadustiku § 151 puudutab otseselt ka usuvabaduse teostamist ja kaitset, siis avaldasid muudatuste kohta arvamust mitmed Eesti usulised ühendused. Justiitsministeerium kaasas usuliste ühenduste esindajad eelnõuga seotud aruteludesse. Käesoleva aruande koostamise ajaks ei olnud kõnealuse karistusseadustiku muudatusi nende algatajad aktiivselt edasi menetlenud.

Sisukord

III. RAHVUSVAHELISTE ORGANISATSIOONIDE JA TEISTE RIIKIDE HINNANGUD USUVABADUSE OLUKORRALE EESTIS	1
Sissejuhatus	1
3.1. KONVENTSIOONID JA NENDE TÄITMINE	2
3.1.1. ÜRO kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt (1966).	2
3.1.2. ÜRO majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt (1966)	4
3.1.3. Euroopa Nõukogu vähemusrahvuste kaitse raamkonventsioon (1995)	5
3.2. USA VÄLISMINISTEERIUMI ARUANDED	7
3.3. PEW RESEARCH CENTER'I RAPORTID	7
3.4. VIIMASTE AASTATE NÄITEID RAHVUSVAHELISE TEGEVUSE MÕJU KOHTA USUVABADUSELE EESTIS	8
3.4.1. Kirikute ja koguduste seaduse muutmine pärast Püha Tooli poolt diplomaatilise noodi esitamist.....	8
3.4.2. Loomakaitse seaduse muudatuste, mis on seotud põllumajandusloomade tapmisega religioosel eesmärgil, menetlemine.	9
3.4.3. Karistusseadustikus vaenu õhutamist käsitleva sätte muutmise kavatsused	10